

В.В. Олійник, канд. екон. наук, доцент

О.В. Оспіщева, студентка

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПШЕНИЦІ В УКРАЇНІ ТА НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. Природно-кліматичні умови України є сприятливими для вирощування зернових культур. Однією з головних культур зернового господарства в Україні є пшениця, яка на сьогоднішній день є сировинною базою для виробництва багатьох цінних продуктів харчування та гарантує продовольчу безпеку держави. Зерно пшениці, вироблене в Україні, експортується, що може забезпечувати значні надходження валютних коштів у державну скарбницю. Під час правильного збирання та зберігання воно майже не втрачає своєї якості і є цілком придатним для створення продовольчих і кормових запасів.

Аналіз останніх досліджень. Значну увагу питанням виробництва зерна та підвищення його ефективності було приділено у працях В.І. Бойка [1], М.В. Калінчика [2], М.Г. Лобаса [3], В.Я. Месель-Веселяка [4], О.В. Олійника [5], П.Т. Саблука [6], О.Г. Шпикуляка [7], О.М. Шпичака [8] та інших учених. Незважаючи на численні публікації, значна кількість питань залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення.

Формування цілей статті. Висвітлення результатів дослідження стану сучасного ринку пшениці України і світового ринку, а також тенденцій його зміни.

Викладення основного матеріалу. Для України пшениця є стратегічним видом зерна, яке становить основу продовольчої безпеки держави та експортного потенціалу. З року в рік потреба в пшениці постійно зростає, у 2009 р. обсяг експортно-імпортних операцій становив 135342 тис. т, у липні 2013 – 148170 тис. т.

Беззаперечним лідером за експортом пшениці є США, у 2010 р. ця країна реалізувала максимальний обсяг пшениці – 36 046 тис. т, що у свою чергу становило 26,9 % світового обсягу, в даному році були зафіксовані найменші обсяги експорту України – 4 302 тис. т, Росії – 3 983 тис. т і Казахстану 5 519 тис. т. З 2011 р. ситуація поліпшилася, на серпень 2013 р. експорт пшениці нашої країни становив 10 000 тис. т, що перевершив показник 2009 р. Сильними гравцями на міжнародному ринку пшениці є

також ЄС – 22 000 тис. т, Канада – 20 000 тис. т і Австралія – 19 000 тис. т, яка за останні роки суттєво наростила власні обсяги експорту. Росія з показником 17 000 тис. т закриває п'ятірку лідерів, а Україні належить 6 місце з показником 10000 тис. т, і часткою 6,6 % від загального обсягу експортно-імпортних операцій.

З 2009 р. найбільшим споживачем пшениці був Єгипет, який щорічно імпортував від 8300 до 11650 тис. т, та за прогнозами на серпень 2013 р. Китай вперше випередить його за обсягами імпорту (9500 проти 9000 тис. т). Китай ще у 2009 р. не входив до 5 світових імпортерів пшениці, та за останній рік його показники зросли майже втричі (з 2960 до 8500 тис. т). Іран є найбільш нестабільним за динамікою обсягів споживання, у 2010 р. вони скоротилися в 10 разів (з 3650 до 350 тис. т), а в минулому році сягнули свого максимуму – 5400 тис. т.

До основних країн-експортерів пшениці крім розглянутих належать Аргентина, Уругвай, Індія, а також Туреччина, яка експортує стільки ж, як імпортує 3500 тис. т, а сукупні обсяги експорту першої десятки становлять 141700 тис. т (89,8 %). Країн-імпортерів пшениці відчутно більше, до найбільших належать 25 країн з обсягом 101905 тис. т (67,3 %), найбільшими з яких є Єгипет, Китай, Бразилія, Індонезія, Японія та Алжир, а їхня географія в основному зосереджена серед країн, що тяжіють до екватора, усіх африканських країн та Азії, окрім Росії та Казахстану. Країнами-експортерами є держави помірною кліматичного поясу, які мають значні площі та ЄС.

Найбільш привабливими ринками реалізації пшениці для України є держави північної Африки та Близького Сходу, обсяги яких перевищують 50 млн т. На особливу увагу заслуговує Китай з найбільш зростаючою динамікою споживання, який є найперспективнішим ринком світу [9].

Серед основних продовольчих зернових культур за посівними площами пшениця займає в Україні перше місце. Стан і розвиток виробництва пшениці характеризується такими показниками, як динаміка посівних площ, урожайність і валовий збір (табл. 1).

1. Посівні площі, урожайність і валовий збір пшениці у сільськогосподарських підприємствах України

Роки	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
2005	5430,7	28,7	15307,3
2006	4547,6	25,2	11281,5

2007	5169,9	23,6	11505,6
2008	5834,4	37,4	21597,0
2009	5534,2	31,4	17060,3
2010	5089,2	27,0	13314,8
2011	5338,4	33,9	17657,4
2012	4519,4	28,7	12586,1
Тенденція зміни	$y = 5341,9 - 35,3t$	$y = 26,932 + 0,6t$	$y = 14304 + 163,4t$

Розраховано за даними: Сільське господарство України за 2012 рік: [стат. щорічник] / Держкомстат України. – К., 2013. [10]

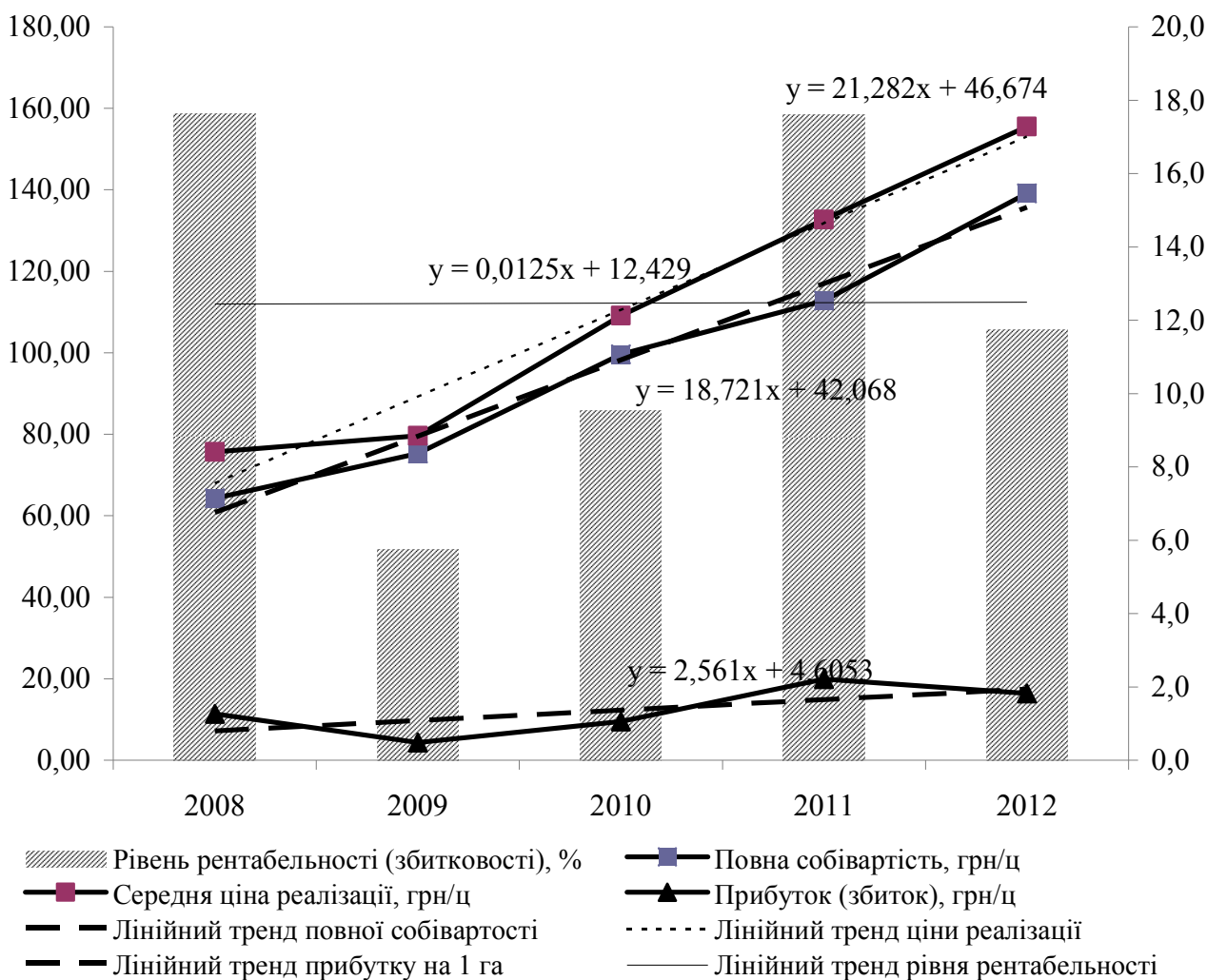
За досліджуваний період (2005-2012 рр.) виявилася чітка тенденція до зростання цих показників. Так, посівні площі під пшеницею зменшувалися у середньому за рік на 35,3 тис. га. Урожайність у середньому за рік зростала на 0,6 ц/га, валовий збір – на 163,4 тис. т. Особливо вдалим для виробництва зернових був 2008 р. Наведені розрахунки свідчать про скорочення посівних площ та зростання обсягів виробництва пшениці за рахунок поступового зростання рівня урожайності. Така обставина свідчить про поступову інтенсифікацію виробництва пшениці у сільськогосподарських підприємствах України.

У 2013 р. за попередніми даними обсяги виробництва пшениці зросли порівняно з 2009 р. на 3,5 % і становили 17,7 млн т. Збільшення виробництва у 2013 р. не вплинуло на зростання внутрішнього споживання пшениці. Внутрішній ринок насичений зерном пшениці. Річні норми споживання продуктів переробки зерна (більшість з яких належать пшениці) становлять 111 кг на душу населення, що на 10 % перевищує її раціональні показники. Індекси зростання цін на продукти є найнижчими у продовольчій групі товарів, що є позитивом такого виробництва. На січень-вересень 2013 р. збільшився обсяг реалізованої пшениці порівняно з попереднім роком на 3,1 % і становив 9456,8 тис. т [11].

Досліджуючи ефективність виробництва пшениці, слід зазначити, що головними факторами в даному випадку є якість, собівартість та ціна реалізації продукції. Розглянемо, як змінювалися собівартість, ціни та рівень прибутковості сільськогосподарських підприємств за досліджуваний період (рис. 1). Важливим показником ефективності виробництва пшениці є собівартість продукції, оскільки вона відображає якісний бік роботи сільськогосподарських підприємств. Протягом останніх років повна собівартість зростала, і насамперед через диспаритет цін на

промислову продукцію та продукцію сільського господарства. Так, найбільш стрімко зростала ціна реалізації пшениці – у середньому за рік на 21,28 грн/ц, а повна собівартість зростала у середньому за рік на 18,72 грн/ц. Така тенденція обумовила прибуткове виробництво пшениці у сільськогосподарських підприємствах України, при цьому розмір прибутку на 1 ц реалізованої пшениці за досліджуваний період зростав у середньому за рік на 2,56 грн/ц, а рівень рентабельності виробництва на 0,01 %.

Головний фактор, який впливає на світову ціну пшениці – це обсяг перехідних запасів у найбільших країнах-експортерах. У середньому він становить 20 % від обсягу річних потреб у зерні. Однак у деяких країнах, наприклад США, вона доходить до 40 % від внутрішніх потреб країни. Збільшення залишків призводить до зниження, а їх зменшення, відповідно, до зростання цін. Цінова динаміка формується в основному під впливом зміни залишків на кінець сільськогосподарського маркетингового року.

**Динаміка показників ефективності виробництва пшениці
у сільськогосподарських підприємствах України**

Розраховано за даними: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 р.: [стат. щорічник] / Держкомстат України. – К., 2013. [10]

Оскільки у 2007/2008 маркетинговому році спостерігається стрімке зниження світових запасів пшениці з 127 млн т у 2006/2007 маркетинговому році до 121 млн т, то відбулося істотне підвищення цін на пшеницю протягом 2008 р. У 2008/2009 маркетинговому році відбулося збільшення обсягів виробництва та запасів, у зв'язку з чим стабілізувалися світові ціни на цей товар.

Відповідно до інформації Мінагро експорт зерна з початку 2013/2014 маркетингового року станом на 25 жовтня сягнув 8,6 млн т, що на 9 % більше за показник минулого року. З початку МР Україна експортувала 5,1 млн т пшениці (із них 3,9 млн т продовольчої), 1,8 млн т ячменю, і 1,6 млн т кукурудзи та інші зернові культури.

2. Рівень цін на пшеницю в Україні та у світі станом на 30.10.2013 р.

Умови поставки	Одиниці виміру	Ціни
Україна (EXW елеватор) 2 клас	грн/т	1620-1720
3 клас	грн/т	1520-1660
Фуражна	грн/т	1460-1550
Україна (СРТ порти Чорного моря) 2 клас	грн/т	1880-1950
3 клас	грн/т	1800-1870
Фуражна	грн/т	1700-1770
Україна (FOB порти Чорного моря) 2 клас	\$/т	285-288
Ф`ючерсний контракт CBOT на чорноморську пшеницю (BSW), порти Чорного моря (грудень)	\$/т	303,9
Ф`ючерсний контракт CBOT на пшеницю м`яку червону озиму, США (грудень)	\$/т	250,3

Джерело: дані Інформаційного бюлетеню незалежної громадської Експертної ради з питань цінової ситуації на аграрному ринку, станом на 7 листопада 2013р. [12]

У вересні Міністерство сільського господарства США підвищило прогноз експорту зернових культур з України на 0,7 %, або на 0,2 млн т до 30,38 млн т на 2013/14 МР у порівнянні з серпневим. Очікують, що експорт

пшениці збережеться на рівні 10 млн т, фуражного зерна – збільшиться на 1 %, або на 0,2 млн т до 2,038 млн т. Мінсільгосп США прогнозує, що внутрішнє споживання пшениці буде на рівні 11,5 млн т, фуражного зерна – збільшиться на 0,1 млн т до 15,65 млн т порівняно з серпневим прогнозом [13].

Одним з найважливіших факторів впливу на обсяги виробництва пшениці є природно-кліматичні умови. Несприятливі погодні умови завдають значних збитків виробництву й експорту пшениці у країнах, спричиняють зниження якості, дефіцит і підвищення цін на зернові культури. Ступінь розвитку зерен озимої пшениці при температурі навколишнього повітря 35°C становить всього 20 % від аналогічного показника для пшениці, що виростає при температурі 20°C. За таких обставин зернова маса містить багато недорозвинених, зелених зерен, які є неповноцінними й не можуть бути використані з продовольчою метою. У разі сильних злив відбувається проростання зерна пшениці, а проросле зерно різко погіршує якість і хлібопекарські властивості пшениці. Ці фактори негативно позначаються на ціні й обсягах виробництва і реалізації пшениці.

Висновки. У сільськогосподарських підприємствах України виробництву пшениці належить особливе місце, оскільки вона займає дуже важливе значення як для економіки аграрних підприємств, так і у цілому для агропромислового комплексу України. Експортний потенціал зерна України реалізований не повністю, отже держава має можливість стати лідером серед експортерів зерна пшениці на світовому ринку. Але під дією різноманітних факторів ринок пшениці характеризується низкою особливостей, серед яких: висока залежність виробництва від природно-кліматичних умов; сезонність виробництва та збору врожаю; складність прогнозування обсягів виробництва, пов'язана також із сезонністю та високою залежністю від природно-кліматичних умов.

Бібліографічний список: 1. Бойко В.І. Зерно і ринок: монографія / В.І. Бойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 312 с. 2. Стабілізація ринку зерна в Україні / М.В. Калінчик, М.М. Ільчук, В.С. Шовкалюк та ін. – К.: Нічлава, 2006. – 230 с. 3. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України / М.Г. Лобас. – К.: Агроінком, 1997. – 447 с. 4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с. 5. Олійник О.В. Причини та наслідки нестабільності зернового ринку в Україні [Текст] / О.В. Олійник // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 59-64. 6. Саблук П.Т. Зерновий ринок України: проблеми і перспективи /

П.Т. Саблук // Економіка України. – 1997. – №5. – С. 4-14. 7. Формування і розвиток ринку зерна в Україні [Текст] / [О.Г. Шпикуляк [та ін.]; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки»; Укр. акад. аграр. наук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 189 с. 8. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – №8. – С. 3-10. 9. Міжнародна торгівля пшеницею в 2009-2013 роках, роль України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: з <http://infolight.org.ua/>. 10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: з <http://www.ukrstat.gov.ua/> 11. Ринок пшениці: продавати чи зберігати врожай? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/> 12. Інформаційний бюлетень незалежної громадської Експертної ради з питань цінової ситуації на аграрному ринку, станом на 7 листопада 2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з <http://www.aau.org.ua/>. 13. USDA підвищив прогноз експорту зерна з України на 0,7 % - до 30,4 млн т [Електронний ресурс]. – Режим доступу з <http://zernoua.info/news/5976.html>.

Олейник В.В., Оспищева О.В. Современное состояние и развитие рынка пшеницы в Украине и на мировом рынке. Приведен анализ состояния и развития рынка пшеницы в Украине и на мировом рынке. Исследована ценовая ситуация на рынке пшеницы и приведены факторы, определяющие эффективность ее производства.

Oleinik V., Ospischeva O. Modern state and development of the wheat market in Ukraine and in the world market. An analysis of state and development of the wheat market in Ukraine and in the world market. Investigated the price situation on the wheat market and the factors that determine the efficiency of its production.